

Persoonstoets
voor benoeming

Integriteit is een hellend vlak

Valt integriteit te meten? In de persoonstoets die per 1 januari verplicht is, worden de risico's die aan de persoonlijkheid van de notaris kleven in kaart gebracht. 'Dat je je secretaresse niet in haar billen mag knijpen weet iedereen.'

TEKST Tatiana Scheltema | BEELD Roel Ottow

De Bouwfraude, de Klimop-zaak, Operatie Schone Handen en onlangs nog het schandaal rond de Brabantse woningcorporatie Laurentius – de rode draad is het onverholen gebrek aan moreel besef bij de hoofdrolspelers, die zonder medewerking van 'foute' notarissen nooit hun gang hadden kunnen gaan. Nu heeft de wal het schip gekeerd. Kandidaat-notarissen die benoemd willen worden tot notaris, moeten per 1 januari een assessment afleggen waarbij ethische waarden als integriteit, onafhankelijkheid en onpartijdigheid worden getoetst. Doen ze dat niet, dan kunnen ze een benoeming vergeten. Een ondernemingsplan, hoe doortimmerd ook, is niet meer genoeg.

ONDERNEMINGSZIN

'Kennelijk was er in de praktijk toch de behoefte om de persoonlijke geschiktheid van de notaris te laten meewegen bij de benoeming', constateert Willemijn Garnier van de Afdeling Toegang Rechtsbestel van het ministerie van Veiligheid en Justitie (V&J) met gevoel voor understatement. 'De belangen van het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (ELI) en V&J liggen uit elkaar. Dat is een feitelijke constatering. Het belang van ELI is om Nederland hoger op de ranglijst van "Ondernemersland" te krijgen. Het onze is om de burger zo veel mogelijk rechtszekerheid te bieden.' Vanaf volgend jaar houdt het ministerie van V&J de touwtjes strak in handen. 'De signalen

dat notarissen het door de crisis moeilijk hebben, bereiken ons natuurlijk al langer. Het gaat om de balans. Wij willen notarissen met ondernemingszin, maar tegelijkertijd moeten hun integriteit, onafhankelijkheid en onpartijdigheid ook goed ontwikkeld zijn. Die eigenschappen komen toch steeds bovendrijven.'

KOHLBERG

Integriteit wordt vaak verward met moraliteit. Dat is een misverstand, zegt Frank van Luijk, psycholoog en directielid van LTP, het bureau dat de persoonstest bij de kandidaat-notarissen en toekomstig toegevoegde notarissen zal gaan afnemen. Het bureau bestaat sinds 1927 en test al jaren de geschiktheid van professionals voor topfuncties in (onder meer) de rechterlijke macht en de hogere ambtenarij. Van Luijk: 'Moraliteit is simpel. Dat je je aan de regels moet houden en dat je je secretaresse niet in haar billen mag knijpen, weet iedereen. Maar integriteit gaat over dilemma's. En dat is veel lastiger.'

Toch is hoe iemand omgaat met dilemma's wel min of meer in kaart te brengen, aldus Van Luijk. De assessments van LTP zijn gebaseerd op het model van Lawrence Kohlberg (1927-1987), een Amerikaanse psycholoog die op zijn beurt geïnspireerd werd door de ontwikkelingstheorie van Piaget. Kohlberg onderscheidt zeven stadia van morele ontwikkeling, die ieder mens in vaste volgorde doorloopt. Deze stadia zijn weer onderverdeeld in drie fasen. De eerste is de pre-conventionele fase, waarin het morele oordeel voortkomt uit externe factoren zoals pijn en

het behalen van voordeel. In de tweede, conventionele fase wordt het morele oordeel afgestemd op de goedkeuring van autoriteiten, bijvoorbeeld de ouders. In de derde postconventionele fase handelt de mens naar de principes die hij zich eigen heeft gemaakt, ongeacht de goed- of afkeuring van de buitenwereld.

KOOSJER

Hoe je integriteitsdilemma's oplost, hangt af van de fase waarin je verkeert, zegt Van Luijk. 'Neem een zelfstandig gevestigde notaris met een klein kantoor, drie personeelsleden. 60 procent van het inkomen wordt bepaald door de enige vastgoedontwikkelaar in het dorp. Op een gegeven moment wil die iets wat niet helemaal koosjer is. De notaris denkt: "Als ik het niet doe, gaat hij naar een ander. Dan ben ik mijn baan kwijt, mijn medewerkers staan op straat, mijn kinderen kunnen niet meer naar hockey. En de vastgoedman is boos want hij krijgt zijn aktes niet gepasseerd! Dus ik doe het maar." Die notaris denkt vanuit de conventionele fase: als ik het doe, is iedereen blij. Alleen: de rechtszekerheid is er niet mee gediend.'

Van Luijk benadrukt dat het in de persoonsstoets voor het notariaat niet zozeer gaat om het be- of veroordelen van kandidaten, maar

MAY I HAVE
YOUR VOTES, PLEASE

De persoonstoets gaat om het vaststellen of de aspirant-notaris mogelijke dilemma's zelf signaleert

om vast te stellen of de aspirant-notaris mogelijke dilemma's zelf signaleert. 'Ik zie het als onze taak om aan iedereen die wij testen, uit te leggen waarom wij vinden dat er risico's zijn, en waarom we vinden dat je rekening moet houden met die risico's. Wij schrijven een verslag, en de kandidaat is de eerste die dat leest. Overigens schrijven wij niet: "Pieterse is niet integer" maar: "over deze punten zou Pieterse beter na moeten denken". Iemand heeft vaak zelf niet meteen in de gaten wat de consequenties van zijn handelen op de lange termijn kunnen zijn. Dus tegen de notaris met de eenmanszaak zouden we kunnen zeggen: het is heel erg handig, en ook nodig, dat je op gestructureerde manier en voor de lange termijn degelijke intervisie organiseert.'

DERAILMENT

Naast een integriteitstest en een persoonlijke vragenlijst worden kandidaten ook getest op 'derailmentfactoren': de combinatie van persoonskenmerken en externe factoren die tot ontsporingsgedrag kunnen leiden. Een mogelijke *derailer* is eigengereidheid, vertelt

Van Luijk. 'Mensen die heel veel zelfvertrouwen hebben en vrij cynisch zijn over de capaciteiten van anderen zijn minder geneigd anderen om advies te vragen; ze weten het zelf immers veel beter. Als je dan werkt in een omgeving waar het vragen van advies wordt gezien als teken van onzekerheid, kijk je wel uit voordat je bij iemand binnenstapt. Werk je in een organisatie waar advies vragen gezien wordt als een manier om bewust met je vak bezig te zijn, dan speelt dat risico om te ontsporen niet zo.' Je ziet *derailment* veel voorkomen bij organisaties die evident op een hellend vlak zijn geraakt, volgens Van Luijk. 'De Amerikaanse energie-gigant Enron was een goed voorbeeld: jarenlang werd door het management windhandel bedreven. Tot het bedrijf omviel. Mensen waren hun geld kwijt, hun pensioen kwijt. Alles.' Het in kaart brengen van *derailment*factoren draait overigens niet om het geven van een stempel. 'Maar als je je ervan bewust bent dat je meer dan gemiddeld last hebt van *derailment*factoren kan dat helpen', zegt Van Luijk. Zelf zit hij in het tuchtcollege van psychologen. 'Als wij vinden dat iemand iets fout heeft gedaan, maar hij heeft van tevoren wel advies gezocht bij collega's, geldt dat als een verzachtende

omstandigheid. Want je hebt laten zien dat je je bewust bent van de complexiteit van de situatie. Daarmee ben je al een heel eind.'

BLOKKADERECHT

En wat nu als een kandidaat zich absoluut niet in de door LTP voorgehouden spiegel herkent? Van Luijk: 'Die zullen er altijd zijn. Het probleem met mensen met een bord voor hun kop is dat ze niet weten dat ze een bord voor hun kop hebben. Maar iedere kandidaat heeft natuurlijk ook een blokkaderecht: hij hoeft het verslag niet aan de commissie te laten zien.' Dat stelt hem dan wel meteen voor een probleem, meent Van Luijk. 'De commissie moet een beslissing nemen op basis van een heleboel gegevens. En als zo'n toets dan ontbreekt, is het aan de wijsheid van de commissie om te oordelen of ze iemand toch doorlaten. Dus het zou heel onhandig zijn om zo'n verslag niet aan de commissie te laten zien.'

HOGЕ VERWACHTINGEN

Wie er zitting nemen in de Commissie toegang notariaat is nog niet bekend – de leden worden later dit jaar door de minister benoemd. Het ministerie heeft hoge verwachtingen van de persoonstoets, zegt Willemijn Garnier. 'De toets zal denk ik helpen om de ethische risico's die je in het ambt tegenkomt beter bespreekbaar te maken. Niet per se geldt: hoe commerciëler, hoe moeilijker het is om ethisch op het rechte pad te blijven. Maar je loopt wel meer risico's. Daar moet de notaris zich wel van bewust zijn.' ■

Op het moment van schrijven van dit artikel zijn de leden van de Commissie toegang notariaat nog niet benoemd. Na benoeming komt de commissie bijeen om de procedure en werkwijze te bepalen.